

De vergeten Slag om de Schelde

Zware gevechten in Zeeland in 1944

In 2021 kwam na uitstel eindelijk de film *De Slag om de Schelde* in de bioscopen, een kostbare productie die jongeren op een aansprekende manier bekend wil maken met de Tweede Wereldoorlog. Maar wat in de film minder duidelijk wordt, is het belang van het offensief dat de achtergrond vormt voor de verhaallijnen. Een reconstructie.

Hans Vermeer is redacteur van Kleio.

De film geeft inzicht in het menselijke handelen tijdens een oorlog. Dat doet de regisseur door verschillende verhaallijnen rondom jonge mensen te volgen, lijnen die elkaar gedurende de hele film raken en beïnvloeden. Op die manier laat hij zien hoe ook jonge mensen in tijden van oorlog soms gedwongen worden om keuzes te maken die deels door het lot bepaald worden. Maar over de slag zelf valt meer te vertellen.

De Slag om de Schelde duurde officieel van 8 september tot 8 november 1944. Achteraf rekende Eisenhower deze slag tot een van de zwaarste en belangrijkste veldslagen van de oorlog. Maar het is ook de slag waar men vanuit geallieerd perspectief met de nodige gêne aan terugdenkt.

De landing op Walcheren, 1 november 1944. De troepen worden ondersteund door Britse oorlogsschepen die granaten afvuren op de Duitse stellingen. Foto: Imperial War Museums.

Van hoera naar mineur

Zelden sloeg aan geallieerde zijde een hoerastemming zo snel om in een mineurstemming als in september 1944. De hoerastemming bereikte haar

hoogtepunt op 4 september, toen de haven van Antwerpen bijna ongeschonden in Britse handen viel waardoor de geallieerden de beschikking kregen over zo'n 50 kilometer aan loskades met ruim 600 kranen.

Het opperbevel was terecht laaiend enthousiast, want eindelijk had het een grote zeehaven in handen die de langgerekte logistieke lijnen vanuit Normandië kon gaan ontlasten. En de geallieerde planners juichten, want door de inname van Antwerpen dachten zij de benodigde tijd voor de opmars naar Berlijn in te kunnen korten met maar liefst zeven maanden. En ze zouden voor het eind van 1944 in het Ruhrgebied kunnen staan. Maar in mei 1945 was die geplande voorsprong van 7 maanden geslonken tot 10 dagen. Kostbare tijd en vele levens waren namelijk verloren gegaan in de maanden na september '44 in de Slag om de Schelde.

Vanaf het moment dat de geallieerden waren geland in Normandië, wisten ze dat de snelheid van de opmars bepaald zou gaan worden door de lengte van de logistieke lijnen. Men had daarom uit alle macht geprobeerd om een zeehaven te veroveren, maar die waren of grondig verwoest (zoals Brest) of omgebouwd tot vestingen die zelfs stand zouden houden tot het einde van de oorlog (zoals Duinkerken).

De hele logistiek was daardoor afhankelijk van twee havens in Normandië (Cherbourg en Arromanches). Natuurlijk leidden die lange logistieke lijnen aan geallieerde zijde tot problemen in de aanvoer van munitie, brandstof en voedsel voor de snel oprukkende legers die samen ruim twee miljoen man omvatten. Dus de inname van de intacte haven van Antwerpen kwam als geroepen.

Maar er was een probleem: wat had je aan de Antwerpse haven als je niet ook de lange Schelde-oevers in handen hebt? En beide oevers van de Westerschelde waren nog stevig onder controle van de Duitsers, die elk schip onder vuur konden nemen met hun zware kustbatterijen op Walcheren.

Eisenhower was zich hiervan heel goed bewust en had daarom Montgomery de opdracht gegeven om na de inname van Antwerpen meteen door te stoten naar het noorden, om zo die oevers veilig te stellen. Maar de Britse generaal legde die opdracht naast zich neer en focuste zich geheel op 'zijn' Operatie Market Garden. En zo kon het gebeuren dat de geallieerden dus eindelijk de beschikking hadden over een volwaardige en intacte zeehaven maar er verder niets mee konden.

Daarbij kwam dat ook Hitler het belang van de Antwerpse haven inzag en daarom Zeeuws-Vlaanderen en Walcheren had uitgeroepen tot respectievelijk *Festung Süd* en *Festung Walcheren*. Met de opdracht aan de manschappen om hier stand te houden of te sterven.

De geallieerden wisten dan ook dat de verovering van de oevers een bijzonder zware klus zou gaan worden, omdat alles in het nadeel was van een aanvallende partij. Maar de opdracht was glas-helder: de oevers van de Schelde moesten koste wat kost worden ingenomen. Een opdracht die de eigenzinnige Britse generaal Montgomery uiteindelijk doorschoof naar de Canadese troepen.

Het verloop van de slag

De Canadezen werkten daarop een plan uit dat bestond uit een viertal operaties die in samenhang moesten worden uitgevoerd. Een blik op de kaart leert dat dit plan inderdaad was opgebouwd uit de meest logische stappen.

De acties startten begin oktober met een offensief ten noorden van Antwerpen. Men stelde daar het gebied rond Woensdrecht veilig om zo te voorkomen dat de Duitsers versterkingen naar Walcheren konden sturen via Zuid-Beveland. Canadese troepen slaagden hier eind oktober in na zware gevechten waarbij grote verliezen werden geleden. De tweede actie ging op 6 oktober van start met als doel om de zogenaamde *Breskens Pocket* (Zeeuws-Vlaanderen, de *Festung Süd*) te veroveren. De Duitsers hadden zich daar verschanst achter het Leopoldkanaal. Tijdens deze actie maakten de Duitsers voor het eerst kennis met het voertuig dat later symbool zou gaan staan voor de gevechten in Zeeland, het amfibische voertuig de Buffalo. Begin november was deze operatie succesvol afgesloten, waardoor de linkeroever van de Schelde in geallieerde handen was.

Boven: Verloop van de Slag om de Schelde. Cartografie: Erik van Oosten, NIMH. Onder: Buffalo's tijdens de acties op Walcheren. National Army Museum, Londen.

Boven: Na de bevrijding van Antwerpen werd voor de inwoners de oorlog pas in alle hevigheid voelbaar. Inslaan V-wapens eisten een hoge tol. Naar schatting verloren daardoor 4.000 burgers het leven en werden er 50.000 woningen verwoest. Absoluut dieptepunt was de inslag van een V2 op 16 december op het bomvolle Rex-theater, waarbij 567 doden en 291 gewonden vielen. Op de foto slachtoffers van een V2-inslag in de Pothoekstraat, waarbij 7 doden en 44 gewonden vielen. Foto: Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, Gent, België.
Onder: Een Duitse soldaat is gevangengenomen kort na de inname van Walcheren door de geallieerden, november 1944. Foto: Imperial War Museums.

Op 24 oktober begon Operatie Vitality, gericht op de verovering van Zuid-Beveland, de toegang tot Walcheren. Dit was een gecombineerde aanval over land via de Brabantse Wal en een amfibische operatie over de Westerschelde.

Eind oktober ging het sluitstuk (Operatie Infatuate) van start, een operatie gericht op de inname van Walcheren. De operatie die onder andere de bekende aanval op Duitse stellingen over de Sloedam omvatte en die in de film een spektakel-scène vormt.

Op 8 november gaven de Duitse troepen op Walcheren zich over, waarmee een einde kwam aan de zwaarste gevechten die de geallieerden tijdens hun hele opmars richting Berlijn hebben moeten leveren. Mijnenvegers konden nu de vaarroute naar de Antwerpse haven vrijmaken van mijnen. En op 28 november (85 dagen na de bevrijding van dit gebied) voer eindelijk het eerste konvooi de haven van Antwerpen binnen.

Bevrijding of verovering?

Bovenstaande korte beschrijving van het verloop van de slag doet natuurlijk geen recht aan het lijden van zowel de militairen die de acties moesten uitvoeren als de plaatselijke burgerbevolking die alles alleen maar kon ondergaan.

Voor soldaten was het landschap van Zeeland een hel om in te moeten vechten. Zware klei en geïnundeerde gebieden maakten de ondersteuning door zware voertuigen meestal onmogelijk. Dekking was vaak alleen te vinden achter lage dijkjes, maar daar had zich natuurlijk ook de vijand achter verschanst. En het slechte weer zorgde er vaak voor dat er geen luchtsteun mogelijk was.

Maar ook onder de burgerbevolking vielen vele slachtoffers, meestal door zogenaamd *friendly fire*. Plaatsen als Breskens werden door geallieerde bombardementen compleet van de kaart geveegd. Ook de zeedijken van Walcheren werden op verschillende plekken kapot gebombardeerd, waar-

door de hele streek onder water kwam te staan. Voor veel Zeeuwen voelde de slag dan ook eerder aan als een veroveringstocht dan als een bevrijding. Dat hadden de geallieerden waarschijnlijk ook wel in de gaten en het is misschien een van de redenen waarom deze slag minder in de belangstelling is komen te staan. Daardoor hoefde men zich van geallieerde zijde ook niet te verantwoorden voor de kritiek die er later was op beslissingen die waren genomen en op acties die waren uitgevoerd.

Kritiek op arrogantie

Veel mensen hebben achteraf kanttekeningen geplaatst bij de aanpak van de geallieerden tijdens deze slag en de aanloop ernaartoe. Daarbij gingen zij uit van kennis die de geallieerde legerleiding toen al kon hebben gehad, dus niet 'achteraf gezien met de kennis van nu'. Twee belangrijke punten van kritiek die vaak worden aangehaald zijn de arrogante houding van de Britse opperbevelhebber Montgomery en de 'domme' geallieerde bombardementen.

Wat Montgomery betreft was van begin af aan duidelijk dat zijn aandacht niet gericht was op de verovering van de Scheldemonding (ondanks de uitdrukkelijke opdracht van Eisenhower); hij richtte zich op Market Garden. Manschappen en voorraden gingen daarom vooral naar de Britse troepen die aan die luchtlanding zouden gaan deelnemen.

Dit weggijken van Montgomery leidde tot vertraging in de geallieerde opmars en dat gaf het Duitse 15e leger tot zijn eigen verbazing de kans om zich vanaf de Seine vanuit Frankrijk en België naar Zeeuws-Vlaanderen terug te trekken. Zelfs

Hitler had daar niet meer op gerekend. En dit alles terwijl de geallieerde inlichtingendiensten op de hoogte waren van het feit dat dit 15e leger op instorten stond, de moraal laag was en het waarschijnlijk heel snel de strijd zou hebben opgegeven als het daartoe gedwongen zou zijn.

Voor de Duitsers was dit een enorme meevaller, want nu konden vanuit Zeeuws-Vlaanderen 86.000 manschappen, 600 stuks geschut en 6.000 voertuigen naar het eiland Walcheren worden overgezet. En ook tijdens die grote oversteek kregen zij amper te maken met geallieerde tegenstand.

Pas toen Eisenhower op 9 oktober de opdracht aan Montgomery omzette in een rechtstreeks bevel, richtte die zijn aandacht op de Schelde. Dat hij toen de opdracht tot een offensief doorgaf aan de Canadezen, deed ook weer bij velen de wenkbrauwen fronsen. Want zelf stond Montgomery bekend als een generaal die een slag uitgebreid voorbereidde en pas overging tot actie als hij zeker was van een overwinning. Terwijl hij nu de Canadezen opzadelde met een voorbereidingstijd van tien dagen.

Een tweede belangrijk punt van kritiek richtte zich op de acties in Zeeland en wel op de enorme vernietigingsdrang van de geallieerden. Zo werden voorafgaand aan de operatie rondom de *Breskens Pocket* ruim een maand lang hevige bombardementen op de streek uitgevoerd. Breskens zelf werd op 14 september gebombardeerd en totaal verwoest, met 182 burgerslachtoffers als tol. In totaal kostten deze bombardementen aan 696 burgers het leven.

De bombardementen hadden geen enkel effect op de verdere strijd. Het enige argument ter verdediging van deze actie zou kunnen zijn dat zo huis-aan-huisgevechten konden worden voorkomen, zoals die eerder tijdens de strijd om Woensdrecht en Hoogerheide hadden plaatsgevonden.

En dan het bombarderen van de zeedijken op Walcheren, waardoor het hele gebied onder water kwam te staan. De geallieerden hoopten zo de vijandelijke bevoorradingslijnen buiten spel te zetten. Ondanks het feit dat er waarschuwingsspamfletten werden afgeworpen vielen er 157 burgerslachtoffers. En de vruchtbare grond van Walcheren was voor tientallen jaren verzilt.

Het wrange bij die inundatie van Walcheren was bovendien het feit dat de geallieerden steeds bang waren geweest dat juist de Duitsers dit zouden doen. Want het gevolg zou zijn dat in dit gebied geen zware voertuigen ingezet konden worden. Nu zetten de geallieerden Walcheren zelf onder water en maakten zij het dus vooral zichzelf moeilijk. De honderden Duitse bunkers (met prachtige namen als *Fledermaus*, *Fidelio* en *Lohengrin*) met het zware geschut stonden op de hooggelegen zandgronden in de duinen en hadden geen last van het water.

Niet nadenken, gewoon doen!

In de film zit een scène die speelt aan de vooravond van de aanval over de Sloedam, een 1200 meter lange en 45 meter brede dam die in 1944 nog de enige landtoegang vormde tussen Zuid-Beveland en Walcheren, en waarop voor soldaten geen enkele beschutting te vinden was.

Een Canadese officier die zijn manschappen de volgende dag over die Sloedam moet leiden en aan het einde daarvan een Duitse stelling moet gaan innemen, brengt tegenover zijn meerdere in voorzichtige bewoordingen zijn twijfels over de haalbaarheid van die actie ter sprake, een aanval die veel weg zou gaan hebben van een zelfmoordmissie. Waarop zijn meerdere zegt: 'Niet nadenken, gewoon doen!'

Het is een doodoener die geplakt zou kunnen worden op meerdere beslissingen die tijdens deze slag genomen zijn. ■

In maart 1945 staat Walcheren nog onder water. Deze foto is gemaakt tijdens een bezoek van de Britse minister Attlee aan Zeeland, per amfibievoertuig. Foto: Willem van de Poll, Anefo/Nationaal Archief.

Verder lezen en kijken

- Een serie video's die een overzichtelijk beeld geeft van de verschillende fases van de slag op Oorlogzeeland.nl: tinyurl.com/K5VSOS.
- Op VOAWEB staat een uitgebreide analyse van de Slag om de Schelde: tinyurl.com/K5ASVW.
- EOS Wetenschap gaat in een artikel dieper in op de gemaakte fouten aan geallieerde zijde: tinyurl.com/K5EOSS.